

HÖGSKOLAN
DALARNA

Svenskämnet och läromedlet

Lärarnas användning av läromedel och läromedlets korrelation till ämnesplanen i svenska

Författare: Stefan Holmström
Handledare: Maria Larsson
Examinator: Patrik Larsson
Ämne/huvudområde: Svenska
Kurskod: ASV25A
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 2022-03-10

Abstract:

Denna litteraturstudie har undersökt huruvida de undersökta läromedlens innehåll korrelerar med vad som står i ämnesplanen för svenska. Den har också undersökt hur läromedlen används och vilka urval i läromedlen lärarna gör. Resultaten pekar på att det är stora skillnader i utformningen av text, uppgifter och kunskapsnivåer i läromedlen kopplade till om eleven går ett yrkesprogram eller ett högskoleförberedande program. Resultaten har också visat på att de undersökta läromedlen har olika upplägg kopplat till ämnestraditionella konceptioner om svenskämnet, då det i första hand är lärarna själva som är läromedelsförfattare. När det kommer till lärarens urval av innehållet i läromedlen och själva användandet av läromedlen, så har materialet i denna studie visat på att det finns indikationer på att detta sker mot bakgrund av den enskilda lärarens pedagogiska grundsyn, ämneskonception och lärarstil. Detta måste ses i ljuset av läromedlens tillkomst, där läromedelsförfattarna sitter på absolut makt om vad som blir normerande i klassrummens läromedel, utan någon statlig instans som kvalitetssäkrar läromedlen.

Nyckelord: Läromedelsanalys, läromedel, svenskämnet, svenskämnesdidaktik, teacher, materials, swedish, subject, analysis, textbook.

Innehåll

1. Inledning	1
2. Bakgrund.....	3
2.1. Skollagen om likvärdigheten och det kompensatoriska uppdraget.....	3
2.2. SOU 2021:70.....	4
2.3. Läroplanens koppling till läroböcker i andra länder	5
2.4. Forskning om läromedel	6
2.5. Begreppsförklaring.....	6
2.5.1. Läromedel	6
2.6. Tre ämneskonceptioner i svenskämnet	6
2.7. Syfte och frågeställningar	7
3. Metod	8
3.1. Allmän litteraturstudie	8
3.2. Etiska överväganden	8
3.3. Sökprocessen.....	9
3.3.1. Urval och begränsningar	9
3.3.2. Databaser.....	10
3.3.3. Sökord och urval av studier.....	10
3.4. Presentation av utvald litteratur	11
3.4.1. Jenny Magnusson. 2019. <i>Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3</i>	12
3.4.2. Katrin Lilja Waltå. 2016. <i>Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011</i>	13
3.4.3. Christoffer Dahl. 2015. <i>Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskolan</i>	14
3.4.4. Caroline Graeske. 2015. <i>Fiktionens mångfald – Om läromedel, läsarter och didaktisk design</i>	15
3.4.5. Caroline Graeske. 2011. <i>Vidgade kunskapsklyftor – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasiereformen</i>	16
3.4.6. Ingela Korsell. 2007. <i>Läromedel – Det fria valet?</i>	17
3.4.7. Stefan Lundström. 2007. <i>Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning</i>	17
3.4.8. Eva Hultin. 2006. <i>Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning</i>	18
3.4.9. Ann-Christine Juhlin Svensson. 2000. <i>Nya redskap för lärande – Studier av lärarens val och användning av läromedel i gymnasieskolan</i>	19

4. Resultat.....	20
4.1 Resultat av innehållsanalys	20
4.2. Diskrepans mellan läromedlets innehåll och ämnesplanen.....	22
4.3. Lärarnas val påverkas av läromedlets innehåll och lärarstil	23
5. Diskussion.....	25
5.1. Metoddiskussion	25
5.2. Resultatdiskussion.....	26
5.2.1. Läromedlens konstruktion.....	26
5.2.2. Lärarnas användning av läromedlen	28
5.2.3. Sammanfattning	28
5.2.4. Vidare forskning.....	29
Källförteckning	30

1. Inledning

När läraren planerar sin undervisning utgår den från att göra ämnesdidaktiska val utifrån den retoriska frågan *vad*, som är förknippat med vilket innehåll som hör till undervisningen baserat på målen. Läraren utgår utifrån *varför* eleven ska lära sig detta och inget annat innehåll, men också *hur* undervisningen ska gå till utifrån de andra två utgångspunkterna. Ett av de verktyg som läraren har tillgång till i sin undervisning för att uppnå kvaliteten i utbildningen är läromedlet. Att välja läromedel till sin undervisning och att välja vad i läromedlet som är relevant för den egna undervisningen, men också hur läromedlet ska användas, kan vara ett av de didaktiska val svenskläraren står inför.

Läromedlet kan ibland vara synonymt med läroboken hos verksamma lärare, men är i realiteten alla verktyg som används i undervisningen, som datorer, filmer, TV, programvara, och olika typer av böcker utöver läroboken. En annan del läraren har att förhålla sig till är uppdraget om likvärdigheten i utbildningen. Lagen om likvärdigheten är inskriven i skollagen och berör viktiga punkter som att utbildningen ska hålla en likvärdig nationell kvalitet. Det faller här på läraren att göra aktiva val gällande vilka läromedel som anses utgöra grunden för att läromedlet ska kunna upprätthålla denna praxis om likvärdighet. I praktiken så varierar användandet av läromedel, eftersom valet om vilket läromedel och hur mycket av det innehållet som anses vara av vikt, till syvende och sist ligger på den enskilde läraren att bestämma. Det betyder att läraren anses ha den professionella förmågan som krävs för att kunna välja ut kvalitativa sådana. Det finns dock indikationer på att läromedlen idag mestadels används som referenslitteratur, vilket kan få negativa effekter om undervisningen saknar ett strukturerat sammanhang gällande läromedlets bilder, texter och övriga innehåll, den röda tråden försvinner.¹ Det finns inte heller någon statlig instans idag som kvalitetssäkrar läromedlen enligt SOU 2021:70, *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap*, utan processen bakom hur läromedlen tas fram saknar forskningsanknytning.² Skolverkets tidigare läromedelsgranskning från 2006 slår även fast att det i nio fall av tio är lärare själva som är läromedelsförfattare.³ Den slår också fast att det är lärarnas behov som styr tillkomsten av läromedel tillsammans med förlagens marknadsandelar. Det verkar alltså vara lärarens i stället för elevens behov som efterfrågas i skapandet av läromedlens innehåll.

Utöver likvärdigheten står det i skollagen att skolan ska vila på en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁴ Läromedlet pekats tydligt ut i forsknings-sammanhang som ett viktigt verktyg för elevers förståelse för svenskämnet och tillgodogörandet av ett strukturerat ramverk för en god utvecklad progression i statens utredning *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap* (SOU 2021:70). Ändå verkar läromedlet endast användas som

---

¹ SOU 2021:70. *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap*. 2021. Stockholm. s. 18.

² SOU 2021:70. s. 92.

³ Ulrika Sutorius. *Från idé till färdigt läromedel. Läromedlens roll i undervisningen: Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. 2006. Skolverket. Stockholm. s. 143 ff.

⁴ Skolverket. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/utbildning-pa-vetenskaplig-grund-och-beprovad-erfarenhet/> Hämtat: 2021-10-13.

ett komplement i de flesta ämnen, som tidigare nämnts. Vidare saknas kvalitets-säkrande instanser för att läromedlet ska kunna följa den praxis skollagen förordar. Det fastslår även den senaste statliga utredningen SOU 2021:70, som dessutom vill införa ett tydligare ramverk genom lagstiftning när det kommer till läromedlets varande i skolan och lärarnas inflytande över den processen.⁵ I Svenskläraryr-föreningens senaste enkätundersökning bland sina medlemmar, så svarar svensk-lärarna att det i många fall finns en osäkerhet kring läromedlets koppling till läroplanen och vilken forskning de är förankrade i.⁶ Läromedelsförfattarna, i samarbete med de fackliga förbunden i sin senaste sammanställning, visar att det i mångt och mycket också är en fråga om skolornas ekonomi, eftersom det kan saknas pengar till inköp.⁷ Det finns i många fall inga pengar eller för lite pengar att säkerställa god tillgång på uppdaterade läromedel enligt dem.

Det saknas kunskap om läromedlets funktion i klassrummet, som utredningen fastslår, men också kring hur urvalsprocessen av material går till över vilka didaktiska val som ligger bakom lärarens beslut. Det verkar också råda en osäkerhet kring läromedlets koppling till forskning och om det nu väntar en hårdare lag-stiftning och revidering över skollagens skrivelser om läromedel, så blir det angeläget att undersöka detta vidare. Det är därför denna litteraturstudie ämnar undersöka vad som framkommer i läromedelsforskningen om svensklärarnas användning av läromedlets i svenskämnet, men också dess innehåll och koppling till ämnesplan och läroplan.

---

⁵ SOU 2021:70. s. 25–30.

⁶ Svenskläraryr-föreningen. <http://www.svensklararforeningen.se/svensklarare-saknar-resurser-for-laromedel/> Hämtat: 2021-10-13.

⁷ Läromedelsförfattarna. *Rätten till kunskap – En rapport om läromedelssituationen i Sverige*. 2020. Stockholm.

2. Bakgrund

För att sätta in läromedelsforskningen i en kontext avser följande bakgrund redovisa för de delar i skollagen som bör ha en betydelse för urvalet av läromedel, men också den senaste statliga utredningens resultat gällande läromedlen i klassrummet. Det ska också nämnas att begreppet läromedel är ett vagt formulerat begrepp som kan betyda olika saker. Därför kommer det att få en egen begreppsförklaring under begreppsdefinitioner. En internationell allmändidaktisk forskningsöversikt över läromedel kommer också beskrivas, som får kontrastera den svenska. För att förstå svensklärares urval och läromedelsförfattares idéer om konstruktionen av läromedlet så kommer denna studie att titta närmare på svenskämnet som en ideologisk ämneskonception. Detta kommer att göras utifrån begreppen om svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne, svenska som färdighetsämne och svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne, vilka också förklaras närmare i detta avsnitt.

2.1. Skollagen om likvärdigheten och det kompensatoriska uppdraget

Skolan ska successivt utvärdera och arbeta fortlöpande med det egna systematiska kvalitetsarbetet för att säkerställa likvärdigheten i utbildningen. Skolan ska dessutom arbeta för att kompensera ”för eleverns olika bakgrund och förutsättningar”.⁸ Det innebär att alla elever oavsett socioekonomisk bakgrund eller andra typer av motsättningar, som kan ha negativ inverkan på skolgången, ges lika möjligheter till att klara av utbildningen. Om det mot förmodan skulle finnas brister i verksamheten är huvudman ytterst ansvarig för att nödvändiga åtgärder vidtas.⁹ Detta är en del i det som kallas det kompensatoriska uppdraget. Där står det även att ”En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodoföra sig utbildningen”.¹⁰ Skollagen proklamerar också att alla elever i grundskolan ska ha fri tillgång till tidsenliga lärverktyg för att klara av utbildningen. En liknande formulering hittas i gymnasieförordningen med undantaget att huvudmannen kan besluta om att eleverna får hålla sig med enstaka egna hjälpmedel.¹¹ Huvudaspekterna i det systematiska kvalitetsarbetet innefattar ”lika tillgång till utbildning, lika kvalitet i utbildningen och skolans uppdrag att kompensera för skillnader i elevernas förutsättningar”.¹²

Det har visats sig vara svårt att förhålla sig till likvärdigheten i praktiken då det beror på vad läraren läser in i begreppet. Likvärdig betyder inte samma sak som helt lika. När det i denna studie diskuteras om likvärdighet, så kommer begreppet att tolkas i enlighet med vad som inom politisk teoretisk forskning anses som jämlikhet i möjligheter.¹³ Det innebär att en jämlik utbildning ska garantera eleven särskilt stöd över tiden då utbildningen fortgår. Undervisningsstoffet ska vara gemensamt och lägga en grund för eleven att stå på inför senare val i livet. Samtidigt kommer denna studie att utgå från tolkningen om alla individers olikhet och förutsättningar i att

---

⁸ Skolverket. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/starka-likvardigheten-i-utbildningen> Hämtat: 2021-10-13.

⁹ Skollagen 2010:800 kap. 4.

¹⁰ Skollagen 2010:800 kap. 1 § 4.

¹¹ Skollagen 2010:800 kap. 15 § 17.

¹² Skolverket. *Stärka likvärdigheten i utbildningen*. Hämtat: 2021-10-13.

¹³ Göran Bergström & Linda Ekström. ”Fokus på resultat? – Svenska skolledare och föreställningar om likvärdighet”. *Utbildning & Demokrati* 2016, vol. 25, nr 2. s. 74.

tillgodogöra sig en utbildning.¹⁴ Om statsmakten får en för stor inverkan på stoffet blir effekten negativ utifrån perspektivet om individuell frihet.¹⁵ Detta kan paradoxalt nog uppfattas som motsägelsefullt, men precis som nämnts ovan, likvärdig betyder inte samma sak som likadant. Tolkningen i denna studie utgår från en gemensam grund som är anpassad på individnivå för att garantera alla elever lika möjligheter. Det finns ett tredje perspektiv vilket är Skolverkets tolkning av begreppet och är kopplat till måluppfyllelsen.¹⁶ Specifikt så syftar det till elevens chanser till att nå ett godkänt betyg. Stoffet bör vara av den karaktär som garanterar eleverna lika möjlighet till att nå godkända resultat. I denna studie kommer jag att tolka begreppet likvärdighet i betydelsen att eleverna har lika stor möjlighet att nå alla betygsnivåer och det utifrån individens förutsättningar att tillgodogöra sig innehållet i utbildningen.

2.2. SOU 2021:70

Den statliga utredningen SOU 2021:70 försöker svara på frågorna om läromedlets varande i klassrummet och kommer fram till att läromedlen i skolan borde vara en självklarhet i varje klassrum och i varje ämne. Främst för att de skapar en trygghet för både elever och lärare.¹⁷ En trygghet som ger en grundläggande struktur till det kvalitativa lärandet. Läromedlet, med betoning på läroboken, blir till det verktyg eleven kan gripa till som en förlängd del av lärandeprocessen och stötta eleverna i sitt kunskapande, bidra med en struktur som gynnar elevernas progression, samt att det skapar sammanhang och överblick. Vidare understryker utredningen att det kan stärka den didaktiska kompetensen hos lärare som är nya i sin yrkesutövning genom att fungera som ett stöttande didaktiskt verktyg. Men också bana väg för lärare med lång tid i yrket att tänka nytt, förnya sina arbetsmetoder och på så sätt även bidra till att öka deras didaktiska valmöjligheter.¹⁸

Det främsta läromedlet genom tiderna, ända sedan boktryckarkonstens antågande, har varit läroboken.¹⁹ Trots den ökande digitaliseringen så visar denna utredning på forskning som gjorts inom området med fördelarna att läsa ur en tryckt bok i jämförelse med digitala läromedel.²⁰ Den visar på hur läsförmågan inte bara främjar en god läsförståelse, men också en förbättring i skrivförmågan. Den har visat på betydelsen av att alla elever och lärare bör ha tillgång till kvalitativa läromedel i sin undervisning. Det finns dock ingen statlig instans som kvalitetssäkrar dagens läromedel, vad de ska innehålla, hur formen ska se ut och vad som förväntas vara läromedlets centrala roll i undervisningen.²¹ Skollagen nämner inte alls läromedel i sin författning. Utredningen betonar framför allt lärobokens betydelse i fråga om vilka lärverktyg som bör skrivas fram som väsentliga i det nya förslaget.

De huvudsakliga problemen som SOU 2021:70 pekar på är frågan om tydligare reglering av läromedel i sig, men också benämningen av ordet *läromedel* för en ökad

---

¹⁴ Bergström & Ekström. s. 75.

¹⁵ Bergström & Ekström. s. 75.

¹⁶ Bergström & Ekström. s. 77.

¹⁷ SOU 2021:70. s. 73.

¹⁸ SOU 2021:70. s. 74.

¹⁹ SOU 2021:70. s. 81.

²⁰ SOU 2021:70. s. 283.

²¹ SOU 2021:70. s. 354.

likvärdighet och stärka skolans kompensatoriska uppdrag. Införandet av en läromedelsnämnd som ansvarar för både kvalitetssäkring och utbildning, då det saknas ett strukturerat tillvägagångssätt när det kommer till val av läromedel hos den enskilde läraren, är också ett förslag SOU 2021:70 framlägger.²² Produktionsstöd i form av extra tillsatta pengar till de ämnen och till de grupper som främst saknar kvalitativa läromedel, samt att läromedlen i helhet ska vara kostnadsfria för vuxenutbildningarna på grundläggande nivå. Vidare förordar SOU 2021:70 att lärarutbildningarna bör utveckla lärarstudenters kunskaper om läromedel i vidare utsträckning, vilket saknas idag på många lärosäten.²³ Slutligen önskar de en större forskningsbaserad tillämpning i skapandet av läromedel innehållsmässigt och dess anknytning till lärares undervisning, läroplanen och elevers inläring.²⁴ Som nämnts flera gånger ämnar den statliga utredningen att kvalitetssäkra läromedlen, men ger inga direktiv över vad som räknas som kvalitet.

2.3. Läroplanens koppling till läroböcker i andra länder

Bedömningsforskaren Tim Oates ger sin syn på vad kvalitativa läromedel är genom att jämföra hur andra länder använder läroboken. Oates fick i uppgift att utreda Englands läroplan 2010 efter att internationella kunskapsmätningar visat på att landet backat resultatmässigt.²⁵ Han jämförde högpresterande länder som Singapore, Finland och Hong Kongs läroboksanvändande mot England. Det som dessa tre högpresterande länder hade gemensamt var läroboksanvändningen och kvalitetskraven för densamma. Nämnvärt var att läroböckerna i dessa länder hade en synnerligen god koherens med läroplanen, alltså ett väl synligt samband mellan lärobokens uppbyggnad och läroplanens innehåll, där läroboken blir till en förlängning av läroplanen, vilket Oates nämner som en nyckelaspekt för goda elevresultat och hög måluppfyllelse.²⁶ Undervisningen utgår följaktligen från läroboken. Han benämner dessa läroböcker som *högkvalitativa* i jämförelse med Englands, där läroböckerna endast används som referensmaterial.²⁷ I textboksanalyserna av exempelvis Hong Kongs läroböcker kan han hitta följande nyckelaspekter i dess konstruktion: kapitelöversikt, utvärdering och återblick av föregående kapitel för att försäkra sig om elevens progressionsgrad, nyckelidéer, koncept, strukturer och väl underbyggda exempeluppgifter med efterföljande kontrolluppgifter med mera.²⁸

Englund har identifierat andra nyckelaspekter angående lärobokens funktion, som att det är mycket praktiskt att ha en lärobok att ta med sig hem för att arbeta med uppgifter och läxor utanför skoltiden. Eleven kan också förhålla sig till en textbok i stället för mängder av andra artiklar, faktatexter och arbetsblad eller dylikt.²⁹ Det skapar en struktur och enkelhet för eleven att följa med i det som det undervisas om. Läroboken anses också ha en auktoritär effekt, då texter över lag, men särskilt läroböcker och lagböcker, har varit högt värderade i samhället.³⁰ Vidare har Englund

---

²² SOU 2021:70. s. 340-345.

²³ SOU 2021:70. s. 360.

²⁴ SOU 2021:70. s. 362.

²⁵ Oates, Tim. *Why textbooks count*. 2014. University of Cambridge. Cambridge.

²⁶ Oates, Tim. s. 2.

²⁷ Oates, Tim. s. 7.

²⁸ Oates, Tim. s. 18.

²⁹ Englund, Boel. *Vad har vi lärt oss om läromedel? En översikt över nyare forskning*. 2006. Skolverket. Stockholm. s. 26.

³⁰ Englund, Boel. s. 26.

identifierat att den fungerar som ”kompetens- och rumsöverskridande vid lärarsamarbete” när lärarna inte befinner inom samma geografiska område, varken i eller utanför skolan.³¹ Läroboken ska dessutom ha en disciplinerande effekt då eleverna håller sig sysselsatta under lektionstiden.

2.4. Forskning om läromedel

Det finns tre olika typer av inriktningar när det kommer till läromedelsforskning.³² Den första är användarorienterad forskning, som har ett fokus på hur läroboken används som undervisningsredskap av både lärare och elever. Den andra typen av forskning är produktorienterad, med huvudfokus på vad läroboken har för innehåll, vilka värderingar den bygger på, vilken bild av de företeelser som tas upp med mera. Den sista typen av forskning som bedrivs är processinriktad, där fokus ligger på den process som ägt rum innan eleven får läroboken i handen, det vill säga marknadsföring, godkännande av processen, distribuering och så vidare. Alla dessa tre perspektiv är av intresse för att titta närmare på vad studien syftar till och användas för att diskutera resultaten.

2.5. Begreppsförklaring

Detta avsnitt ämnar förklara hur denna litteraturstudie definierar läromedel.

2.5.1. Läromedel

Det finns ingen definition av vad *läromedel* innebär annat än att det i skollagen nämns under ett samlat begrepp som lärverktyg.³³ Tanken är att ordet ska återspegla användandet av de verktyg som används inom utbildningen för att nå dess mål.³⁴ Vidare står det i skollagen³⁵ gällande gymnasiet att undervisningen ska vara avgiftsfri och att eleverna ska ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning. Läroboken är under denna definition ett läromedel som räknas till kategorin lärverktyg. Ordet lärobok förekommer alltså inte. Läromedel innefattar allt ifrån filmer, böcker, radio, TV, poddar, datorer och tidningar med mera. Denna studie kommer att använda sig av ordet läromedel som syftar till hela digitala eller tryckta läromedel som i huvudsak används som läroböcker. Där andra exempel ges, som romaner, noveller eller andra typer av sakprosa eller skönlitteratur, som används i svenskundervisningen kommer dessa att räknas med under läromedel. Begreppet kommer också syfta till utdrag ur läromedlen.

2.6. Tre ämneskonceptioner i svenskämnet

Viktigt att veta när svenskämnet definieras enligt dessa kategorier är att de i verkligheten inte är statiska till sin konstruktion, utan går in i varandra och är mer flexibla än vad denna kategorisering påstår, allt enligt Svedner i sin beskrivning av svenskämnet.³⁶

---

³¹ Englund, Boel. s. 27.

³² Englund, Boel. s. 5.

³³ Skollagen 2010:800. Prop. 2009/10:165. s. 374.

³⁴ SOU 2021:70. s. 63.

³⁵ Skollagen kap. 15 § 7.

³⁶ Svedner, Per-Olov. *Svenskämnet & svenskämnesundervisningen – Delarna och helheten*. 2010. Kunskapsföretaget. Uppsala. s. 9.

Svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne utgår från elevens perspektiv och erfarenhetsvärld gällande hur stoffet i litteraturen och språket ska användas. Svenska som färdighetsämne utgår från att det är speciella språkorienterade färdigheter som ska tränas och svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne utgår från en betoning på det litterära kulturarvets inverkan på elevernas bildning.³⁷ I det förstnämnda exemplet är således uppgifterna utformade på så sätt att eleven ska kunna relatera till innehållet genom igenkänning av materialet med exempel hämtade ur vardagliga situationer. Dessa ska sedan analyseras, metodgranskas och bearbetas. I det andra exemplet är uppgifterna fokuserade kring att eleven ska träna specifika färdigheter under en bestämd arbetsgång. Delarna tränas var för sig för att sedan kunna tillämpas i sin helhet. I det tredje alternativet finns ingen given arbetsgång förutom att författare och deras verk är placerade i kronologisk ordning, och deras verk ska få tala för sig själva. Läsaren och verken lämnas ostörda i mötet och tolkningen därefter.³⁸

2.7. Syfte och frågeställningar

Denna litteraturstudie syftar till att kartlägga forskningen om läromedel i svenskämnet utifrån de tre perspektiv som definierats sedan tidigare under rubriken forskning om läromedel.

Frågeställningar

- Vad framkommer i litteraturen om läromedlens innehåll och relation till ämnesplanen i svenska?
- Vad framkommer i litteraturen om lärares urval och användning av läromedel i svenskämnesundervisningen?

---

³⁷ Svedner, Per-Olov. s. 8.

³⁸ Malmgren, Lars-Göran. *Svenskundervisningen i grundskolan*. 1996. Studentlitteratur AB. Lund. s. 78–82.

3. Metod

Detta kapitel behandlar studiens urvalskriterier, design och etiska överväganden. Det behandlar också vilka databaser som använts, sökord och överväganden gällande kvalitetskraven utifrån studiens frågeställning och syfte.

3.1. Allmän litteraturstudie

Metoden i den här studien är en allmän litteraturstudie. Den allmänna litteraturstudien är en vetenskaplig metod som används i syfte att överblicka tidigare forskning inom ett område för att på så sätt motivera vidare empiriska studier.³⁹ Att en systematisk litteraturstudie inte kunde genomföras på ett tillförlitligt sätt har motiverats genom att det har varit svårt att tillgå större mängder relevant forskning på området.

Det finns nackdelar med allmänna litteraturstudier då det finns en tendens till att översiktsartiklar och böcker får ta ett större utrymme. Översiktsartiklar och böcker skrivna av experter kan vara otillförlitliga om det saknas en systematisk ansats.⁴⁰ Det kan resultera i att forskningen blir begränsad och att ett selektivt urval av data som stödjer forskarens ståndpunkter får konsekvenser för resultatet. Det kan leda till felaktiga slutsatser. I denna litteraturstudie finns en tidskriftsartikel och två böcker om det valda undersökningsområdet med.

För att en källa ska vara av hög reliabilitet, det vill säga ha så hög precision och pålitlighet som möjligt krävs det att insamlandet av data har skett på samma sätt under olika tidpunkter och att rönen för insamlade data har en samstämmighet över tid.⁴¹ Det betyder att insamlingen av data i denna studie har kategoriserats efter de tre forskningsbenämningar som nämns i bakgrunden. Detta har skett för att kunna urskilja forskningen som ingår i denna studie från varandra för att de ska kunna jämföras med sin respektive motsvarighet. För att garantera en god validitet av vad som framkommer i resultatet är denna kategorisering också en försäkring för att resultatet inte ska påverkas av andra variabler. En premis för utvalda studier har varit att de valda studierna har undersökt olika läromedel. Ju fler variabler inom samma mätbara kategori, desto högre validitet har resultaten.⁴²

3.2. Etiska överväganden

Den forskning som ingår i denna studie har tagit hänsyn till de forskningsetiska överväganden som gäller i en litteraturstudie av detta slag och som rekommenderas genom Vetenskapsrådets riktlinjer, det vill säga att arbetet strävar efter en så god vetenskaplig kvalitet som möjligt, där tillvägagångssättet och resultatet ska kunna systematiseras på ett sådant sätt att studien ska vara replikerbar. Forskningsetiska frågor som kan påverka undersökningens syfte, frågor och resultat har noga övervägts, problematiserats och diskuteras i metod- och resultatdiskussionen.

---

³⁹ Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne. *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap*. 2013. Natur & Kultur. Stockholm. s. 25.

⁴⁰ Eriksson Barajas, Katarina et al. s. 26.

⁴¹ Larsen, Ann-Kristin. *Metod helt enkelt*. 2017. Gleerups förlag. Malmö. s. 61.

⁴² Larsen, Ann-Kristin. s. 59–60.

Det är också viktigt att de studier som ingår i denna litteraturstudie själva har tagit hänsyn till de forskningsetiska principerna och urvalsprinciperna.⁴³ Exempel på detta kan vara de etiska principer som förordar att särskild hänsyn tagits i förhållande till deltagande fysiska personer genom individskyddskravet.⁴⁴

De utvalda studierna ska representera ett urval som inte på något sätt kan understödja eller stödja ett specifikt resultat, objektivitet är av yttersta vikt. Den forskning som finns med i denna studie har noga valts ut med dessa principer som grund och strävar efter att systematiskt-kritiskt sammanställa den forskning som finns på området. Det har varit en förhoppning att resultatet i denna litteraturstudie ska kunna bidra med nya insikter och höja kunskapsnivån inom området som ämnas undersökas i enlighet med Vetenskapsrådets rekommendationer.⁴⁵

3.3. Sökprocessen

Följande avsnitt kommer behandla hur sökprocessen gått till, vilka ord och vilken kombination av ord som använts. Avsnitten kommer också ge svar på hur och varför titlarna valdes.

3.3.1. Urval och begränsningar

Urvalet av litteratur som ingår i denna undersökning har följt ett icke slumpmässigt urval, ett så kallat konsekutivt urval. Litteraturen är vald baserat på ett systematiskt kvoturval, med ett specifikt syfte med specifika kriterier som grund, för att överblicka läromedelsforskningen.⁴⁶ I detta ingår en stratifiering av vilka enheter som blir betydande i urvalsprocessen. I detta fall blir urvalet av enheterna i läromedelsforskningen kopplade till vad de tillhör för forskningsorientering: processinriktat, produktinriktat eller användarinriktat perspektiv. Därefter har ett balanserat urval av vilken litteratur som fått komma med i denna undersökning gjorts. Urvalet baserades på den forskning som funnits till hands inom svenskämnet, vilka databaser som använts, vilka titlar som var relevanta och vilka sökord som använts. Inom det processinriktade perspektivet har endast en studie hittats som var relevant för en svenskämnesdidaktisk kontext.

Urvalet av forskningsrapporter, artiklar och avhandlingar med inriktning på eller koppling till svenskämnet har begränsats till databaserna Diva-portal.org, Summon, och ERIC. De studier som gick bortom svenskämnet och mer landat i det allmän- didaktiska, men ändå anses relevant för studiens frågeställningar har tagits i beaktning. Det gjordes eftersom dessa studier har behandlat didaktiska frågeställningar i allmänna ämnen inom humaniora som passar in på frågeställningarna om hur lärare använder sig av läromedlen. Detta urval har också inkluderat material på engelska och i L1-undervisning internationellt av två anledningar, dels då det har varit svårt att finna relevanta studier på svenska, dels för att den internationella forskningens resultat går att direkt överföra på en svenskämnesdidaktisk forskningskontext. Även om fokus har legat inom perioden för Gy 11 så har äldre litteratur inkluderats och gått tillbaka till Lpo/Lpf 94 eller äldre för att på så sätt kontrastera Gy 11 och komplettera underlaget för undersökningen.

---

⁴³ Eriksson Barajas, Katarina et al. s. 69.

⁴⁴ Vetenskapsrådet, *God forskningssed*. 2017. Stockholm. s. 13.

⁴⁵ Vetenskapsrådet. s. 19.

⁴⁶ Eriksson Barajas, Katarina et al. s. 96.

3.3.2. Databaser

Summon är Högskolan Dalarnas egen sökmotor för artiklar, böcker och forskning. ERIC är informationscenter för utbildningsresurser och är ett digitalt bibliotek för avhandlingar, artiklar, böcker och rapporter med mera. Diva-portal.org inkluderar forskning, rapporter, artiklar och liknande som är kopplade till de 49 universitet, myndigheter, forskningsinstitut och högskolor som är anslutna till databasen. I vissa av de undersökta databaserna har tillgången till publikationerna saknats, men en sökning på specifik titel, författare och årtal har ibland resulterat i träffar på andra publikationssidor som exempelvis Researchgate.com som i sin tur har haft publikationen tillgänglig. Researchgate.com är en webbaserad community där medlemmarna endast är forskare i samtliga ämnen, där de kan dela med sig av sin forskning till varandra.

3.3.3. Sökord och urval av studier

Nedanför redovisas nyckelord som använts för sig själva eller i kombination och syftar till att begränsa studiens omfattning. Sökorden som användes i denna undersökning har genererat ett oöverskådligt antal artiklar som resultat. Det var först när sökorden kombinerades som artiklarna blev mer överskådliga. Urvalsprocessen har sedan fokuserat på att hitta titlar och abstrakt som följer studiens syftesformulering gällande lärarnas didaktiska urval och användning av läromedlet i förhållande till ämnesplanen. Detta gjordes genom att noggrant gå igenom titlar som initialt verkade följa denna studies syfte om läromedelsgranskning. Titlarna som valdes skulle ha sökorden läromedel, läroböcker, svenskämnet eller andra ord i sina titlar eller abstrakt som indikerade att innehållet i studierna kunde svara upp mot denna studies syftesformulering. Om nyckelorden dök upp i titlar och abstrakt så gjordes ett första försök att sortera ut de studier som specifikt behandlade svenskämnet genom att översiktligt läsa igenom dess innehåll. Innehållet skulle då specifikt behandla svenskämnet i en första sortering. I många fall var det andra ämnen än svenskämnet som hade dessa sökord i sin titel och då sorterades bort.

Efter detta urval så har en djupare granskning av innehåll och referenser i innehållet skett, för att på så sett få fram mer relevant information om exempelvis det specifika läromedlets innehåll, att läromedlen som undersöktes i de olika studierna inte vara de samma för att garantera en så hög reliabilitet som möjligt och att intervjuede lärares synpunkter på läromedelsanvändning var synlig i undersökningarnas intervjuer. Alla utvalda titlar, utom två, har ordet läromedel i sin titel. De två studier som inte hade sökordet *läromedel* i sin titel hade i stället titlar som indikerade att svenskundervisning eller språkundervisning av något slag gjordes gällande i studien och på så sätt kunde vara av intresse för denna studie. Exempel på detta är orden: *litteraturundervisning* och *svenskundervisning* som återfinns i två av de undersökta studierna.

De studier som sedan valdes ut, efter en djupare läsning av abstrakt, var de som specifikt handlade om läromedelsanalys, lärarnas användande av eller val av innehåll ur läromedel och om läromedelsprocessen i svenskämnet. Abstrakten skulle innehålla ett resultat som i första hand var av vikt för svenskämnesdidaktik med inriktning på läromedel och i andra hand en allmändidaktisk inriktning som direkt eller indirekt kunde kopplas till svenskämnet och denna studies syfte och frågeställningar. När abstrakten var lästa så kunde en djupare genomläsning av nio utvalda studier ske. Denna läsning koncentrerades kring resultaten för att på så sätt

kategorisera dem efter de tre forskningsorienteringar som fastställts tidigare i bakgrunden. Detta resulterade i de utvalda titlar som presenteras i tabell 3 och till vilken forskningsorientering respektive studie tillhör kan ses i tabell 5. Studierna har efter kategorisering av forskningsorientering kunnat analyseras och vidare kategoriseras i underkategorier baserat på innehållet i dem.

Nyckelord som använts på svenska är *läromedel*, *lärobok*, *svenskämnet*, *lärare*, *läromedelsanalys*. På engelska har sökorden varit *teacher* i kombination med fler eller enstaka av orden: *materials*, *subject*, *textbook analysis* och *swedish*. De engelska sökorden har direktöversatts från deras svenska motsvarigheter för att kunna hitta resultat i den engelska databasen ERIC.

Tabell 1: Lista över enstaka sökord på svenska och översatta till engelska i ERIC.

Sökord: Enstaka ord	Antal träffar Summon	Antal träffar Diva-portal.org	Antal träffar ERIC (sökord på engelska)
Läromedel	1160	287	72 232
Lärobok	278	206	28 002
Svenskämnet	153	90	511
Lärare	5832	2658	543 866
läromedelsanalys	2	763	818

Tabell 2: Lista över sökord i kombination på svenska och översatta till engelska i ERIC.

Sökord: Kombinationer	Antal träffar Summon	Antal träffar Diva-portal.org	Antal träffar ERIC (sökord på engelska)
Läromedel+svenskämnet	13	4	103,538
Lärobok+svenskämnet	5	1	40
Lärare+lärobok	101	200	5284

3.4. Presentation av utvald litteratur

Nedanför följer en tabell med utvald litteratur för analys utifrån syftet med studien. Sammanställningen i tabellen nedan visar typ av studie, teoretisk ansats och metod, sorterade efter årtal. Studierna beskrivs sedan kortfattat genom dess respektive sammanfattning, slutsats och syfte för att få en större förståelse av innehållsanalysen som kommer efter.

Tabell 3: Sammanställning av utvalda studier, teoretisk ansats och metod.

Författare & titel	Årtal	Typ av studie	Teoretisk ansats	Metod/design
Jenny Magnusson. <i>Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3.</i>	2019	Tidskriftsartikel	Ej redogjort i artikel	Uppgiftsanalys
Katrin Lilja Waltå. <i>Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011.</i>	2016	Avhandling	SMDI	Läromedelsanalys
Christoffer Dahl. <i>Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskolan</i>	2015	Avhandling	Sociosemiotisk	Läromedelsanalys
Caroline Graeske. <i>Fiktionens mångfald – Om läromedel, läsarter och didaktisk design</i>	2015	Bok	Hermeneutisk	Intervjuer av förläggare
Caroline Graeske. <i>Vidgade kunskapsklyftor – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasiereformen 2011</i>	2011	Tidskriftsartikel	Litteratursociologisk	Läromedelsanalys
Ingela Korsell. <i>Läromedel – Det fria valet?</i>	2007	Bok	Hermeneutisk	Observationer och intervjuer
Stefan Lundström. <i>Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning</i>	2007	Avhandling	Etnografisk	Abduktion
Eva Hultin. <i>Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning</i>	2006	Avhandling	Etnografisk	Abduktion
Ann-Christine Juhlin Svensson. <i>Nya redskap för lärande – Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan</i>	2000	Avhandling	Ramfaktoretiska	Abduktion

Nedanför följer en kort sammanfattning av varje studie som listats här ovan i den ordning som de är framskrivna i tabell 3. Dessa studier har sedan kategoriserats i tabell 5 efter en analys av resultatet beroende på vilken typ av forskningsorientering de tillhör.

3.4.1. Jenny Magnusson. 2019. *Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3*

Magnusson kommer fram till att det i många av läromedlen saknas en strukturell tydlighet i hur uppgifterna ska vara utformade och att det mellan genrer och textaktiviteter finns motsägelser. Det samma gäller även för styrdokumentens utformning gällande samma typ av innehåll. Det finns tydliga tecken på att språksynen i läroplanen är av ett funktionellt slag och att ett metaspråk för diskursivt skrivande

saknas.⁴⁷ Hon har identifierat nio typer av genrer och fyra olika textaktiviteter inom det diskursiva skrivandet och att merparten av dem verkar inrikta sig på faktatexten. Tillsammans med avsaknad av struktur och explicit uppbyggda uppgifter kommer Magnusson till slutsatsen att läromedlen saknar ett fullgott stöd för både lärare och elever. Förutsättningarna till att göra goda didaktiska val till skrivundervisningen saknas. Innehållet i dessa läromedel för grundskolan saknar ett strukturellt sammanhang över lag menar Magnusson. Svårtolkade formuleringar i styrdokumentet i förhållande till bristande innehåll i läromedlen gör det svårt för svenskläraren att, inte bara välja fullgoda uppgifter till sin undervisning, utan också försvåra för hur det är tänkt att undervisas i ämnet. Det verkar finnas en otydlighet i vissa av läromedlen som främst drabbar skriv- och lässvaga elever konstaterar hon.⁴⁸

3.4.2. Katrin Lilja Waltå. 2016. *Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiet yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011*

Lilja Waltå jämför *Bra svenska* och *Blickpunkt*, två läroböcker i svenska på gymnasiet. Syftet var att undersöka elevers förväntningar med att bearbeta och läsa litteratur, främst på yrkesinriktade program på gymnasiet. Studien undersöker också förändringar över tid i de olika läroplanerna Lpf 94 och Gy 2011. Läroboken *Bra svenska* kommer ut i en ny reviderad upplaga medan *Blickpunkt* fortsätter i gammal uppsättning även i den ny läroplanen. Dessa böcker ingår i en hel serie med böcker som är tänkta för en specifik målgrupp på gymnasiet. Det visar sig att *Bra svenska* inte ändrats något nämnvärt från den äldre upplagan vid en närmare granskning.⁴⁹ I *Blickpunkt*-serien finns inget litteraturhistoriskt material medan det i *Bra svenska* finns med, men i alldeles för faktaspäckad och kompakt form. Det finns heller ingenting som visar på förklaringar av de facktäta texterna, vilket gör dem svåra att förstå.⁵⁰ Hon påpekar sedan att urvalet av texter i läroböckerna har ett betydande västerländskt, manligt, svenskt och samtida ideal, vilket inte korrelerar med ämnesplanen.⁵¹ En annan aspekt av detta urval är att de människor som presenteras ur andra kulturkretsar ämnar framstå som hårt arbetande människor som assimilerats till det svenska idealet. Detta menar hon skapar en känsla av stereotypiska bilder av ”De andra” i kulturella sammanhang. Vidare upptäcker hon att det finns en överrepresentation av manliga författare oavsett vilken bok som används, i vissa fall upp till 80 % fler män än kvinnor. Främst återfinns den i de program med yrkesinriktningar, där män också är överrepresenterade i själva programmen. Männerna i litteraturen är dessutom representerade med en större variation när det kommer till klass, yrken och kulturell tillhörighet.⁵² Det som framkommer i läroböckernas form och innehåll är att uppgifterna endast är ytligt framtagna och ställer inga vidare krav på kritiskt tänkande och analys, utan mer på att klara grundläggande aspekter i språkbruket. Det görs alltså en skillnad på vilket program eleven går och lärobokens

---

⁴⁷ Magnusson, Jenny. ”Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3”. *Forskning om undervisning och lärande* vol. 7, nr 2. 2019. s. 88–89.

⁴⁸ Magnusson, Jenny. s 90–91.

⁴⁹ Lilja Waltå, Katrin. *Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiet yrkesinriktade program under Lpf94 och Gy 2011*, 2016. Göteborgs universitet. Göteborg. s. 265–266.

⁵⁰ Lilja Waltå, Katrin. s. 267.

⁵¹ Lilja Waltå, Katrin. s. 267.

⁵² Lilja Waltå, Katrin. s. 268.

innehåll, vilket rimmar illa med ämnesplanens centrala innehåll och förmågor som är desamma över alla program, oavsett yrkes- eller högskoleförberedande.⁵³ En slutsats hon drar är att det går att urskilja en tradition i hur läroböckerna är uppbyggda, nämligen att se på svenska som ett färdighetsämne.⁵⁴

3.4.3. Christoffer Dahl. 2015. *Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskolan*

Christoffer Dahl har mot bakgrund av att skolan idag har gått ifrån ett bildningsideal till ett mer individualiserat och erfarenhetsbaserat tänk, undersökt vilken legitimitet som litteraturstudiet har fått i läroböckerna. Svenskämnet har dessutom blivit än mer digitaliserat och det i sig har ökat antalet digitala texter som i sin tur konkurrerar med skönlitteraturen i böckerna. Till detta, tillägger han, att läsförståelsen tillika skrivförmågan sjunkit i de senaste PISA-mätningarna, vilket varit ett återkommande problem under 2000-talet.⁵⁵ Han har tittat närmare på särskilt fyra aspekter med hjälp av språk- och litteraturvetenskapliga teorier. Dahl kommer fram till att det finns en stark legitimitet i hur paratexterna framstår i det historiska mötet mellan människor och deras erfarenheter genom tiden. Paratexter benämner han som alla de texter i läromedlen som innefattar författare, titlar, beskrivning av bilder, baksidestexter och rubriker et cetera. Dahl tillägger också: ”hur skrift och bild används för att realisera en viss typ av legitimering av författaren” och ”hur författarskapet ges legitimitet, hur poesi, sakprosa och populärlitteratur legitimeras”, men att de uttrycker sig olika i de olika texterna. Vidare resonerar han för att litteraturen framstår som en god källa till allmänbildning och djupa insikter i den fakta den framhåller. Det som blir problematiskt i dessa texter är att de får stå oemotsagda säger Dahl. De håller på så sätt en kritisk diskussion på avstånd från läsaren.⁵⁶ Populärlitteraturen skiljer sig dock åt, men saknar samtidigt ett djup om varför vissa litterära verk anses vara viktigare än andra och hur sådant kan förändras över tid. Han poängterar dock den emfas som läggs i den personliga utvecklingen i förhållande till hur det i början på 1900-talet i stället var kollektivet och individens insats för samhället som var av vikt.⁵⁷ Litteraturläsningen reduceras så till att vara av personlig vikt. Det finns också tydliga skillnader i hur dessa legitimeringar gör sig synliga i de olika läroböckerna. Det beror delvis på om läroboken är tematiskt eller kronologiskt upplagd. En annan stor skillnad mellan olika läroböcker är det faktum att vissa lägger en större vikt vid läsarens egna erfarenheter och förmågan att identifiera sig med textens värld, där en annan lärobok lägger vikten vid berättarstrukturer och estetiska uttryck i texten.⁵⁸ Dahl resonerar också kring läroböckernas frånvaro av fördjupade diskussioner kring centrala fenomen som ändå är inskrivet i Gy 11. I nedanstående tabell illustrerar han de mest genomslående skillnaderna.⁵⁹

---

⁵³ Lilja Waltå, Katrin. s. 270–272.

⁵⁴ Lilja Waltå, Katrin. s. 270–272.

⁵⁵ Dahl, Christoffer. *Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskolan*. 2015. Göteborgs universitet. Göteborg. s. 254.

⁵⁶ Dahl, Christoffer. s. 256.

⁵⁷ Dahl, Christoffer. s. 256.

⁵⁸ Dahl, Christoffer. s. 258.

⁵⁹ Dahl, Christoffer. s. 261.

Tabell 4: Figuren visar hur Dahl kategoriserat läroböckernas konstruktion och innehåll baserat på deras upplägg.

Tematisk upplagd lärobok <i>BRUS, Känslan för ord</i>	Kronologiskt upplagd lärobok <i>Om, Svenska timmar, Svenska i tiden</i>
Sakprosa och skönlitteratur integreras	Skönlitteratur och sakprosa hålls åtskilda
Läsaren/nutida texter/allmänna teman	Författarskap, litterära epoker, kanoniserade texter
Existentiella legitimeringar, identifikation, litterär upplevelse	Kulturarv, intertextualitet, den litterära upplevelsen, estetiska verkkningsmedel
Nutida bilder/fotografier	Historiska artefakter avbildade/målningar
Svag historisering	Stark historisering
Få textsamspel	Textsamspel
Få genrediskussioner	Genrediskussioner och jämförelser

Undersökningen visar att det finns två grundläggande system som genomsyrar de olika läroböckernas strukturella uppbyggnad, svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne och svenska som ett erfarenhetspedagogiskt ämne.⁶⁰

3.4.4. Caroline Graeske. 2015. *Fiktionens mångfald – Om läromedel, läsarter och didaktisk design*

Graeske har intervjuat läromedelsförläggare anställda av tre förlag vid Sveriges ledande läromedelsutvecklare i syfte att försöka förstå fiktionernas roll för svenska elevers läs- och skrivförmåga. Hon går igenom sex läromedel producerade av välkända svenska förlag. Förlagen ser sig som produktutvecklare med fokus på att skapa funktionella läromedel, men säger också att det är en kostsam process som styrs av inte bara av ekonomin, utan också av politiska beslut.⁶¹ Graeske bekräftar här att läromedelsförfattarna nästan alltid är verksamma lärare. På frågan om forskningsrönens betydelse för innehållet så svarar förlagen att det inte har någon särskilt stor betydelse, utan fokus ligger på vad som står i ämnesplanen. Tiden räcker helt enkelt inte till för att hålla sig uppdaterad och det saknas ett gemensamt forum menar en av förläggarna.⁶² Förläggarna strävar också mot att utgivelseerna ska vara varierande då de lärare som använder läromedlen är en heterogen grupp och har sina egna uppfattningar om vad som passar deras undervisning.⁶³ När det kommer till utformningen av läromedel med en specifik målgrupp i fokus som yrkesprogrammen eller alternativt högskoleförberedande program, så utgår förläggarna från att eleverna i dessa program överlag har olika förutsättningar att ta sig an innehållet och att de yrkesförberedande programmets elever anses ha låg motivation och lägre läs- och skrivefärdigheter.⁶⁴ När det kommer till hur värdegrunden blir synlig i de olika läromedlen, så arbetar förläggarna mot att göra den synlig, men olika förläggare lägger olika vikt i hur mycket av innehållet som bör beröras med hänvisning till att det i gymnasiet är ämnesplanen som är viktigast.⁶⁵ Då en förläggare svarar på frågan om varför läromedlens tyngdpunkt ligger på västerländsk kultur blir svaret att det är

⁶⁰ Dahl, Christoffer. s. 262

⁶¹ Graeske, Caroline. *Fiktionernas mångfald – Om läromedel, läsarter och didaktisk design*. 2015. Studentlitteratur AB, Lund. s. 86.

⁶² Graeske, Caroline. s. 87.

⁶³ Graeske, Caroline. s. 87.

⁶⁴ Graeske, Caroline. s. 90-91.

⁶⁵ Graeske, Caroline. s. 94.

den som är dominerande och för att förstå andra kulturer måste vi först förstå vår egen.⁶⁶ Det som är gemensamt för alla förläggarna är att de ser ämnesplanens formuleringar öppna för stora tolkningar. Det har resulterat i att läromedlen i vissa sammanhang har fått ett tematiskt innehåll och i andra sammanhang ett kronologiskt.⁶⁷ Vidare har läromedelsförfattarna i sitt skapande av läromedel för yrkesprogrammen försökt att förenkla språket och korta ner omfånget på texterna.⁶⁸ Sammanfattningsvis drar Graeske slutsatsen att de enskilda läromedelsförfattarna har stor makt över innehållet och läromedlet anses vara normerande. Hon drar slutsatsen att läromedlen bör diskuteras än mer i det offentliga forumet, eftersom det idag saknas ett organ för granskning av läromedel. Det är läromedelsförfattarna själva som granskar sina egna uppsättningar.⁶⁹ En annan problematik Graeske ser i frågan om vilket innehåll som får komma med i den slutliga produkten är att det gör skillnad på elever. Yrkesprogram och högskoleförberedande program anses som dikotomier trots ämnesplanens gemensamma mål.⁷⁰ I slutändan riskerar förenklingen av yrkesprogrammets läromedel bidra till ett ökat kunskapsglapp.⁷¹

3.4.5. Caroline Graeske. 2011. *Vidgade kunskapsklyftor – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasiereformen*

Caroline Graeske har i sin undersökning av sex läroböcker för gymnasiet i svenskämnet kunnat konstatera att det är stora skillnader i vilket innehåll som erbjuds elever i yrkesinriktade program jämfört med de elever som går ett högskoleförberedande program. De läroböcker hon granskat är följande: *Svenska för livet – Basbok, för Svenska 1, Respons – Svenska för gymnasiet, Insikter i svenska, Svenska timmar, Litteraturen, Svenska rum 1* och *Fixa genren*. Hon gör flera iakttagelser över läroböckernas innehåll kopplat till ämnesplanerna, men framför allt att ämnesplanen för Gy 11 är mycket mer differentierad i förhållande till föregående ämnesplan när det kommer till innehållet. Vidare har yrkesprogrammets svenskundervisning halverats.⁷² Svenska 1 är däremot obligatoriskt för alla program och kursen ska innehålla följande: skönlitteratur, författad av såväl kvinnor som män, från olika tider och kulturer. Centrala motiv, berättarteknik och vanliga stildrag i fiktivt berättande, till exempel i skönlitteratur och teater samt i film och andra medier och grundläggande språkliga begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera språk och språklig variation.⁷³

Graeske visar med sina analyser att läroboksuppgifterna för de yrkesförberedande programmen är mycket färre och mindre komplexa i sin utformning än för de högskoleförberedande programmen.⁷⁴ Det skiljer sig även i vilken funktion som fiktionerna har i läroböckerna för de olika programmen. För de yrkesförberedande programmen är fiktionernas roll kopplade till handlingen i berättandet och läsarens subjektivitet. Fiktionernas roll stannar då vid att behandla ytliga, vardagliga teman

---

⁶⁶ Graeske, Caroline. s. 94.

⁶⁷ Graeske, Caroline. s. 101–102.

⁶⁸ Graeske, Caroline s. 105.

⁶⁹ Graeske, Caroline. s. 107.

⁷⁰ Graeske, Caroline. s. 108.

⁷¹ Graeske, Caroline. s. 108.

⁷² Graeske, Caroline. *Vidgade kunskapsklyftor – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasiereformen*. 2011. Göteborgs universitet. Göteborg. s. 34.

⁷³ Gy 11. s. 162.

⁷⁴ Graeske, Caroline. s. 39.

där berättartekniska begrepp och samtal om tema och motiv uteblir.⁷⁵ I de högskoleförberedande programmens läroböcker är uppgifterna utformade på ett mer analyserande sätt med fokus på historisk kontext, tematik, genrer, stildrag och berättarteknik.⁷⁶ Graeske menar att resultatet av att ämnesplanen segregeras i vad läroböckerna innehåller kan få konsekvenser för vilken kunskapsdiskurs som legitimeras i de olika programriktningarna. Det i sin tur kan få konsekvenser för skolans värdegrundsarbete.⁷⁷

3.4.6. Ingela Korsell. 2007. *Läromedel – Det fria valet?*

Korsell menar att lärare producerar sitt eget material med anledning av ekonomiska aspekter som att skolan saknar ekonomi för att köpa in läromedel, vilket bidrar till att läromedelsförlagen måste höja priserna för att för lite läromedel säljs och det då resulterar i att satsningarna på nya läromedel uteblir.⁷⁸ En konsekvens av detta är att lärarna klipper och klistrar från olika läromedel som finns till hands. Korsell säger att det som då blir problematiskt med ett sådant förfarande är var gränsen går gällande plagiering eller otillåten kopiering.⁷⁹ Lärarna måste ofta samsas om de läromedel som redan finns. Vidare uttrycker många lärare att ju osäkrare de är i sin undervisning, desto mer förlitar de sig på läromedlet. Läromedlet används som ett stöd i den egna undervisningen.

Korsells observationsstudier och intervjuer av lärare visar också på att lärarna är mindre benägna att använda läromedlen om de inte överensstämmer med deras pedagogiska grundsyn.⁸⁰ Korsell ser också att urvalet av texter i läromedlen tenderar att premiera sådant som kan få eleverna att lyckas med det nationella provet eller vad eleverna för tillfället behöver träna mer på.⁸¹ De didaktiska val av vad som är relevant för eleverna att kunna i undervisningen blir här direkt kopplade till ämnesplanen.

3.4.7. Stefan Lundström. 2007. *Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*

Lundström, vars avhandling belyser övergången mellan Lgy 70 och Lpf 94 och konsekvenserna av detta gällande lärares texturval, visar på att lärarna i Lpf 94 nu kunde välja läromedel grundat på det friare tolkningsutrymmet som gavs lärarna i och med implementeringen av Lpf 94. Under 70-talet hade Lpo 70 varit hett debatterat angående denna detaljstyrning av läroplanen.⁸² Det fanns en outtalad kanon som rekommenderade svenska författare, och i de fall där det rekommenderades internationella författare i undervisningen, så låg tyngdpunkten på nordiska författare. Detta resulterade i ett normativt, kulturbevarande svenskämne under 70-talet.⁸³ Lundström har undersökt vilka förutsättningar som funnits i de båda läroplanerna för lärarna att välja innehåll ur läromedlen.

---

⁷⁵ Graeske, Caroline. s. 40.

⁷⁶ Graeske, Caroline. s. 41.

⁷⁷ Graeske, Caroline. s. 43.

⁷⁸ Korsell, Ingela. *Läromedel – Det fria valet?* 2007. Liber Ab. Stockholm. s. 105.

⁷⁹ Korsell, Ingela. s. 97–98.

⁸⁰ Korsell, Ingela. s. 100.

⁸¹ Korsell, Ingela. s. 99.

⁸² Lundström, Stefan. *Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*. 2007. Umeå universitet. Umeå. s. 164.

⁸³ Lundström, Stefan. s. 110.

Lundström visar hur undervisningen under Lpf 94 tog ett steg mot ett mer postmodernistiskt sätt att se på kunskapandet, och utvecklingen av individens subjektiva förmåga att tillägna sig kunskaper under Lpf 94.⁸⁴ Det Lundström visar på i sin avhandling är att det finns indikationer på att skolan som ideologisk statsapparat representerar sociala, kulturella, politiska och ekonomiska postmodernistiska tankar om *vad* som anses vara viktigt att lära sig, men också *hur* lärandet ska gå till. Det Lundström indikerar, i och med detta, är att förutsättningarna till att välja stoff i den egna undervisningen, nu gått från en minskad innehållsbeskrivning till ett ökat friutrymme i och med Lpf 94.⁸⁵ Lundström hävdar att denna valfrihet möjligtvis kan ha föranlett lärarna till att välja läromedel baserat på den egna ideologiska övertygelsen över vad svenskämnet är.⁸⁶ Det är efter Lgy 70 som den omdebatterade svenska kanonen uteblir. Trots detta så verkar vissa av de lärare som ingår i Lundströms avhandling ändå ha en uppfattning om att det är vissa verk som har en högre legitimitet och som ändå måste finnas med i svenskundervisningen.⁸⁷ Detta tolkar han som ett kvarhängande fenomen från den gamla läroplanen, då vissa av dessa lärare inte kan, eller vet något annat sätt att undervisa på, vare sig som lärare eller från den skolan de minns som elever.⁸⁸ De nya lärarna är de som har lättast att anpassa sig efter den nya strukturen.⁸⁹ I vissa fall sätter sig lärarna till och med över styrdokumentet och undervisar om sådant de själva anser vara av vikt.⁹⁰ Lundström föreslår ändå att det kan finnas fog för att lärarnas ämneskonception påverkar urvalet av texter i läromedlen.

3.4.8. Eva Hultin. 2006. *Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning*

Hultin har genom att analysera litteraturundervisningen i svenskämnets kurser på gymnasiet visat att det finns fyra urskiljande samtalsgenrer som går att placera ämneskonceptuellt.⁹¹ Dessa fyra genrer skiljer sig åt markant i vilket syfte de uppfyller menar hon. Hultin har identifierat dessa genrer som: *det undervisande förhöret*, där huvudsyftet är att kontrollera kunskaper och läsförståelse där brister sedan kan undervisas genom miniföreläsningar. Den andra genren kallar hon för *det texttolkande samtalet*, där syftet är att på ett djupare plan tolka textens innehåll och utifrån det få eleverna att verbalisera sina tankar, ståndpunkter och egna tolkningar. Den tredje genren, *det kultur- och normdiskuterande samtalet*, syftar till att utifrån elevernas egna erfarenheter tolka in kulturella fenomen och normer i texten på ett djupare plan. Den fjärde genren är *det informella boksamtalet*, där syftet med litteratursamtalen är att väcka läslust hos eleverna genom att deras subjektiva val av böcker hamnar i centrum för diskussion och på så sätt kan utvidga sin repertoar, främst genom sina klasskamraters presentationer av böcker.⁹² Gemensamt för de fyra genrererna är att de skapar en helhet och sammanhang genom sin struktur. Genom

---

⁸⁴ Lundström, Stefan. s. 144.

⁸⁵ Lundström, Stefan. s. 286.

⁸⁶ Lundström, Stefan. s. 283.

⁸⁷ Lundström, Stefan. s. 286.

⁸⁸ Lundström, Stefan. s. 287.

⁸⁹ Lundström, Stefan. s. 294.

⁹⁰ Lundström, Stefan. s. 295.

⁹¹ Hultin, Eva. *Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning*. 2006. Örebro universitet. Örebro. s. 283.

⁹² Hultin, Eva. s. 284.

sin undersökning har Hultin kunnat koppla dessa genrer till de svenska ämneskonceptioner som finns idag: svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne, svenska som färdighetsämne och svenska om litteraturhistoriskt bildningsämne. I samtalsgenrerna *det texttolkande samtalet* och *det undervisande förhöret* visar det sig att de är organiserade främst efter svenska som ett färdighetsämne och svenska som ett litteraturhistoriskt bildningsämne. De andra två samtalsgenrerna har Hultin kunnat koppla till svenska som erfarenhetspedagogiskt ämne.⁹³

3.4.9. Ann-Christine Juhlin Svensson. 2000. *Nya redskap för lärande – Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan*

Juhlin Svensson som har tagit del utav en svensklärares användning av läromedel under ett mindre antal lektioner där läroboken, tillsammans med ett annat urval av referensmaterial tas med till varje lektion. Läraren i den här studien utgår från ett eget producerat material, med gemensamma genomgångar som senare mynnar ut i att eleverna arbetar individuellt eller i grupp. Det framgår inte vilket innehåll det egenproducerade läromedlet innehåller. I övrigt är läroboken här ett förlagsproducerat material med tillhörande arbetspärm, där eleverna själva väljer passande texter att arbeta med utifrån lärobokens beskrivning av kursens mål och innehåll.⁹⁴ I övrigt har Juhlin Svensson också tagit del av andra ämneslärares val av- och urval i läromedel i ämnen som samhällskunskap och engelska. I dessa ämnen berodde valet av läromedel och användandet av dess innehåll på vilken pedagogisk profil som dominerade. Slutligen var det lärarstilen hos den enskilde läraren som bestämde vad och hur mycket ur läromedlet som skulle användas. Lärarnas stil behövde vara i samklang med läromedlets innehåll.⁹⁵ En lärare utgick mestadels från läromedlet och valde andra källor som komplement, medan en annan lärare endast använde läromedlet som ett komplement.

---

⁹³ Hultin, Eva. s. 293.

⁹⁴ Juhlin Svensson, Ann-Christine. *Nya redskap för lärande – Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. 2000. HLS förlag. Stockholm. Bilaga 2 s. 29.

⁹⁵ Juhlin Svensson, Ann-Christine. s. 45.

4. Resultat

Syftet med denna forskningsöversikt har varit att bidra med kunskap om lärarnas användning och urval i läromedel i sin undervisning och huruvida dessa läromedels innehåll korrelerar med ämnesplanen. Frågeställningarna har varit följande:

- Vad framkommer i litteraturen om läromedlens innehåll och relation till ämnesplanen i svenska?
- Vad framkommer i litteraturen om lärares urval och användning av läromedel i svenskämnesundervisningen?

Resultaten som framkommit i innehållsanalysen kommer att presenteras och kategoriseras i underrubriker kopplade till de båda frågeställningarna. Det blir således två underrubriker som sammanfattar frågeställningarnas resultat. Det resultat som framkommer i den studie som tittar på ett processororienterat perspektiv kommer att kontextualiseras och problematiseras i resultatdiskussionen då det är indirekt kopplat till denna studies frågeställningar. Resultatet av innehållsanalysen presenteras i detta kapitel under tabell 5.

4.1 Resultat av innehållsanalys

De studier som presenterats har kategoriserats utifrån de forskningsdiscipliner som finns inom läromedelsforskningen vilka är användarorienterad forskning, produktorienterad forskning och det processororienterade perspektivet. Detta har gjorts för att lättare systematisera och tematisera studiernas innehåll på ett korrekt sätt enligt Eriksson Barajas et al.⁹⁶ En sammanställning av studiernas kärninnehåll kan ge en snabb överblick över vad som är relevant i förhållande till denna studies frågeställningar: Vad framkommer i litteraturen om läromedlens innehåll och relation till ämnesplanen i svenska? Och vad framkommer i litteraturen om lärares urval och användning av läromedel i svenskämnesundervisningen?

Metoden som använts i urvalet av relevant innehåll har skett mot bakgrund av studiens syftesformulering.

Tabell 5: Innehållsanalys av utvald litteratur

Författare, titel och årtal	Relevant innehåll	Användarorienterad
Ann-Christine Juhlin Svensson. 2000. <i>Nya redskap för lärande – Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Lärarna producerar eget material. - Läromedlet används sporadiskt. - Lärarstilen var en påverkande faktor för hur läromedlet användes.	x
Eva Hultin. 2006. <i>Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning</i>	<ul style="list-style-type: none"> - I litteratursamtalen framkommer det att lärarna initierar samtal kring de valda läromedlen utifrån ämneskonceptioner.	x

⁹⁶ Eriksson Barajas, Katarina. et al. s. 147.

	<ul style="list-style-type: none"> - Syftet med litteraturundervisningen skiljer sig åt bland undersökta lärare. 	
Ingela Korsell. 2007. <i>Läromedel – Det fria valet?</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomiska aspekter avgör inköp, tillgång och användning av läromedel. - Pedagogisk grundsyn avgörande för användandet av läromedel. - Läromedlens uppgifter som korrelerar med nationella provets innehåll har en högre legitimitet. 	x
Stefan Lundström. 2007. <i>Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Lpf 94 ger lärare friare utrymme att själva välja innehåll. - Vissa lärare frångår styrdokument i sitt texturval. - Vissa verk äger en större legitimitet hos vissa lärare trots att kanonen i svenskämnet frångicks i övergången till Lpf 94. - Det finns indikationer på att lärarna baserar sina urval på ideologisk övertygelse om vad svenskämnet bör innehålla. 	x
Författare, titel och årtal	Relevant innehåll	Produktorienterad
Katrin Lilja Waltå. 2016. <i>Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Läroböckerna revideras inte tillräckligt i övergången från Lpf 94 till Gy 11. - Innehållet i läroböckerna följer inte ämnesplanen i svenskämnet till fullo. - Det saknas kulturell och könsbaserad balans och variation av uppgifter. Uppgifterna fokuserar på grundläggande aspekter utan fördjupning eller analys, vilket dock ämnesplanen förespråkar. 	x
Christoffer Dahl. 2015. <i>Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskolan</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Läroböckerna genomsyras av två olika strukturella system i sin uppbyggnad: Svenska som litteraturhistoriskt bildningsämne och svenska som ett erfarenhetspedagogiskt ämne. - Läroböckerna saknar fördjupande diskussioner om centrala fenomen, vilket dock ämnesplanen förespråkar. - ”Legitimeringarna av de kvinnliga författarna kretsar huvudsakligen kring emotiva och sociala faktorer medan männen, som nästan alltid är västerländska vita män, ges legitimitet för att de i högre grad representerar originalitet och konstnärlig betydelse”. 	x
Caroline Graeske. 2011. <i>Vidgade kunskapsklyftor – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasie-reformen 2011</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Stor skillnad i uppgiftskonstruktion i läroböckerna, mycket beroende på om läroboken riktade sig till yrkesprogram eller högskoleförberedande program. I relation till läroböckerna är ämnesplanen mindre representerad i sitt utförande för yrkesprogrammen. 	x
Jenny Magnusson. 2019 <i>Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Saknas en strukturell tydlighet i hur uppgifterna ska vara utformade. - Diskursivt skrivande dominerar läromedlen. - Uppgifterna saknar fullgott stöd för lärare och elever. - Otydligheten i uppgiftskonstruktionen drabbar främst skriv- och lässvaga elever. - Svårt för lärare att göra konkreta didaktiska urval ur läromedlens innehåll. 	x
Författare, titel och årtal	Relevant innehåll	Processororienterad
Caroline Graeske. 2015. <i>Fiktionens mångfald – Om läromedel, läsararter och didaktisk design</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Processen bakom att ta fram läromedel styrs av ekonomiska och politiska beslut. - Läromedelsförfattarna är nästan alltid verksamma lärare. - Innehållet i läromedlen styrs av ämnesplanen och inte av forskningsrön. - Utgår från att yrkes- och högskoleförberedande program har olika förutsättningar. - Värdegrunden värdesätts olika av olika förläggare. Västerländsk kulturdominans i läromedlen förklaras med att vi lever och verkar i en västerländsk kultur. 	x

4.2. Diskrepans mellan läromedlets innehåll och ämnesplanen

Det som framkommer i litteraturen gällande läromedlets innehåll och relation till läroplanen är att nästan samtliga undersökta läromedel saknar fördjupande uppgifter. Endast de grundläggande aspekterna av de moment som eleverna ämnar undersöka verkar vara gällande och det framkommer i Lilja Waltås undersökningar som i Dahls och Graeskes studier i de olika läromedlen. Sammantaget har de undersökt tretton läroböcker från de största och mest använda förlagen. Graeske skriver att det är flera olika typer av läsarter som efterfrågas i styrdokumentet för svenska, bland annat en historisk läsart, där litteraturen kopplas samman med verk från olika tider och kulturer, men också en personlig läsart, där litteraturen ska fungera som en källa till självinsikt.⁹⁷ Graeske visar dock att fiktionernas plats i de undersökta läromedlen är mycket liten trots att läroplanen i svenska förordar läsandet lika mycket som skrivandet.⁹⁸ Läsarter som främst görs gällande i de yrkesförberedande programmens läromedel är handlingsorienterade och subjektorienterade. Det är även en stor skillnad i hur uppgifterna för yrkesprogrammen är konstruerade, där uppgifter är mycket mindre i sitt omfång, men också i sitt innehåll i förhållande till de högskoleförberedande läromedlen, trots att läroplanen i svenska är densamma för alla program. Samma sak visar Lilja Waltå på när hon i sina undersökningar har tittat specifikt på läromedlen för yrkesprogrammen. Läroböckerna som är riktade till de här programmen tror Lilja Waltå är skapade efter en schablon som förutsätter att eleverna i de här programmen har lägre betyg och då behöver lägre krav på innehållet. Parallellt till detta så har de elevgrupper med högre betyg ett högre krav på innehåll.⁹⁹ Hon har jämfört *Fordonsprogrammet* med *Elprogrammet* och tycker det är paradoxalt, och hänvisar till forskning som visar att elever som möts med höga förväntningar också klarar sig bättre i svenskämnet.¹⁰⁰ Dahls undersökningar visar också att diskussionen om litteraturen i läroböckerna han undersökt implicit påtalar att populärlitteraturen i sig är omtalad, kontroversiell och av mindre betydelse. Det är ett påstående som inte problematiseras vidare i läroböckerna trots att det i Gy 11 står att eleverna ska ha kunskaper om olika genrer.¹⁰¹ Det borde resultera i att all typ av litteratur värderas, kategoriseras och hierarkiseras säger Dahl. Den stora skillnaden mellan de läromedel som är tematiskt upplagda och de som är kronologiskt upplagda är att de tematiska efterfrågar teman och frågor rörande elevens föreställningsvärld från mestadels samtida ungdoms- och populärlitteratur. Det saknas inomtextliga faktorer och uppgifter centrerade till författaren och den kanoniserade litteraturen som i stället är mer påtagliga i de kronologiskt upplagda läromedlen. Han hävdar här att det är två olika värdesystem som blir synliga beroende på vilket läromedel som används i litteraturundervisningen.¹⁰²

Det som också visar sig vara gemensamt för Dahl, Graeske och Lilja Waltås undersökningar är att läroböckerna främjar ett vitt, manligt och västerländskt ideal i sina framställningar, fast det uttryckligen står i det centrala innehållet i svenska 1 att kursen ska innehålla ”Skönlitteratur, författad av såväl kvinnor som män, från olika tider och kulturer”.¹⁰³ Graeske oroar sig för att det kan få bestående effekter på

⁹⁷ Graeske, Caroline. 2011. s. 34-35.

⁹⁸ Graeske, Caroline. 2011. s. 37.

⁹⁹ Lilja Waltå, Katrin. s. 271.

¹⁰⁰ Lilja Waltå, Katrin. s. 272.

¹⁰¹ Dahl, Christoffer. s. 259.

¹⁰² Dahl, Christoffer. s. 261-262.

¹⁰³ Skolverket. *Svenska 1. Centralt innehåll.*

värdegrundsarbetet i skolan, när de läromedel som till innehållet domineras av män, i huvudsak också används på mansdominerade gymnasieprogram.¹⁰⁴ Det finns med andra ord en bestående risk att undervisning som är baserad på endast de undersökta läromedlen riskerar reproducera förlegade normer om manligt och kvinnligt ideal. Dahl ser en tydlig distinktion mellan vad de kvinnliga och manliga författarna får representera för material. Kvinnornas uppgifter kretsar främst kring emotiva och sociala faktorer medan männen är de som anses stå för originalitet och den konstnärliga betydelsen. Lilja Waltå visar dessutom i sin undersökning av uppgiftskonstruktionerna i läromedlen att utrymmet för den kulturella mångfald som ämnesplanen för svenskämnet förespråkar inte ger något utrymme till utomsvenska eller utomeuropeiska kulturer att ta plats. Det saknas exempelvis helt representationer från stora delar av världen, som Asien, Afrika och Sydamerika. Hon nämner dessutom att de uppgifter som finns förespråkar ett assimileringideal där stereotypa bilder av hårt arbetande invandrare har anpassat sig till det svenska samhället.¹⁰⁵ Hon menar att det skapar en sorts etnocentriskt orienterad kunskapssyn när de få uppgifter som finns utgår från en svensk norm, som snarare befäster fördomar än skapar en nyfikenhet på det okända och andra kulturer.

Magnusson har, i kontrast till litteraturstudiet, undersökt uppgiftskonstruktioner i förhållande till det diskursiva skrivandet i läromedlen för grundskolan. Hennes resultat visar på att det är just det diskursiva skrivandet som är dominerande, samma sak som även Graeske nämner, men att dessa uppgifter i stället inte är särskilt strukturella i sitt utförande. Många gånger visar sig en osäkerhet och komplexitet i hur texttyperna ska benämnas, vilket inte är konstigt, tillägger hon, då samma sak visar sig i hur styrdokumenterna är beskrivna.¹⁰⁶ Ett exempel är hur texttypen *berätta* återkommer i många olika sammanhang. Magnusson säger att det behövs en tydlighet i hur de olika texttypologierna benämns på olika nivåer.¹⁰⁷

4.3. Lärarnas val påverkas av läromedlets innehåll och lärarstil

Läromedlens innehåll har visat sig påverka lärarnas val av hur mycket de används, men också vilken typ av innehåll som är relevant i de olika läromedlen. Orsakerna till detta kan bero på olika typer av aspekter så som för skolan ekonomiska, att ett visst innehåll ägde en högre legitimitet eller att tillgången till dem var skiftande. Det som var gemensamt för de fyra studierna, som undersökts för denna studies syfte, var att lärarnas pedagogiska grundsyn, lärarstil eller ämnesideologiska uppfattning påverkande detta urval. Alla dessa benämningar beskriver egentligen samma sak, nämligen att lärarens individuella uppfattning om vad svenskämnet är och bör innehålla är den styrande faktorn kring vilket läromedel, tillika innehåll, som görs relevant i den egna undervisningen. Juhlin Svenssons undersökning visar att en av orsakerna till att lärarstilen avgjorde hur mycket ett specifikt läromedel användes var att det på skolan saknades en gemensam pedagogisk profil, alltså hur undervisningen skulle bedrivas i det berörda ämnet under särskilda premisser för alla lärarna i exempelvis engelska. Det fanns ett gemensamt underlag, men avsaknaden av den pedagogiska metodiken saknades. En av lärarna tyckte att den pedagogiska lärarstilen som denne utgick ifrån inte var i samklang med läromedlets upp-

---

¹⁰⁴ Graeske, Caroline. s. 43.

¹⁰⁵ Lilja Waltå, Katrin. s. 267.

¹⁰⁶ Magnusson, Jenny. s. 88.

¹⁰⁷ Magnusson, Jenny. s. 89.

byggnad.¹⁰⁸ Läraren önskade att läromedlet och den pedagogiska profilen skulle vara i samklang. Korsell, som också visade på att den pedagogiska grundsynen var avgörande, nämner att anledningen till att vissa lärare valde bort hela eller delar av ett läromedel var för att de inte ville bli styrda i sin undervisning av ett specifikt läromedel som inte var i samklang med deras egen pedagogiska grundsyn.¹⁰⁹ Korsell nämner också att de uppgifter som ges mest legitimitet är de som ger eleverna största chans att klara av de nationella proven.

Lundströms resultat visade att en av de undersökta lärarna valde att frånga styrdokumentet för att undervisa om det denne ansåg viktigt, utöver styrdokumentet. Vidare visar hans resultat på att samtliga lärare, i olika grader, legitimerade vissa litteraturhistoriska verk mer i sin undervisning än andra och när det då saknas en gemensam kanon blir det urvalet av litteratur en subjektiv bedömning av vad som ska vara med i undervisningen. Denna kanon bör egentligen utgå från en svensk-lärargemensam referensram om vilket innehåll som ska legitimeras i undervisningen om det litteraturhistoriska kulturarvet.¹¹⁰ Läraren skapar i de nämnda fallen en egen kanon och när det gäller detta urval konstaterar Lundström att den selektion som råder av innehållet kan bero på den abstraktionsgrad styrdokumentens formuleringar bygger på. Han nämner också att Lpf 94 som medger ett större friutrymme att välja innehåll styr lärarna till att välja sådant som ligger närmast deras egen ämneskonception: en ämneskonception de självaoreflekterat förmedlar vidare, ofta i brist på samarbeten med andra ämneslärare eller tillgången till gemensamma forum för utvärdering.¹¹¹ Syftet med svenskundervisningen reduceras då till den enskilde lärarens individuella tolkning av ämnet, precis samma resultat som Hultin visar på: beroende på den enskilde lärarens ämneskonception, så mynnade litteratsamtalen ut i olika syftesföreställningar. Det innehåll som lärarna valde att basera dessa samtal kring skiljde sig åt, och i Hultins analys gick det att koppla detta till lärarnas ämneskonception.¹¹²

---

¹⁰⁸ Juhlin Svensson, Ann-Christine. s. 45.

¹⁰⁹ Korsell, Ingela. s. 100.

¹¹⁰ Lundström, Stefan. s. 287.

¹¹¹ Lundström, Stefan. s. 295.

¹¹² Hultin, Eva. s. 283.

5. Diskussion

Undersökningen i denna studie har haft som mål att besvara frågeställningarna utifrån syftesformuleringen om läromedlens innehåll i relation till ämnesplanen och lärarnas urval och användning av läromedlen. Detta kapitel kommer vara indelat i två delar, en metoddiskussion och en resultatdiskussion.

5.1. Metoddiskussion

Denna studie har haft i syfte att undersöka vad litteraturen säger om den läromedelsforskning som gjorts utifrån de tre forskningsorienteringar läromedelsforskningen förespråkar. Ett användarorienterat perspektiv som fokuserar på hur läromedlen används, ett produktorienterat perspektiv som fokuserar på vad läromedlen innehåller och ett processororienterat perspektiv vars fokus ligger på tillverkningsprocessen av läromedel. Den sistnämnda tillverkningsprocessen kommer att diskuteras i relation till de två frågeställningarna som har fokuserat på de två förstnämnda forskningsperspektiven då det endast gått att finna en studie på det området. Studiens val av metod och det urval av material som studien grundar sig på kommer också att diskuteras utifrån den problematik som har uppstått i undersökningen, men också utifrån vilka konsekvenser valet av metod och dess material kan ha på resultatet.

Metoden som legat till grund för denna litteraturstudie är en allmän litteraturstudie vars syfte är att beskriva kunskapsläget inom ett specifikt område.¹¹³ Dess resultat kan sedan ligga till grund för att motivera vidare empiriska studier inom det specifika området. De studier som valts ut i denna undersökning har i första hand följt kriteriet om granskad publicerad forskning, för att principen om forskningskvalitén av den granskade forskningen ska vara så reliabel som möjligt och undvika felaktiga konklusioner. Endast databaser som granskar, systematiserar och innehåller forskningsartiklar, rapporter, avhandlingar och annan litteratur av relevans har använts. Sökorden har valts utifrån premissen om att de ska relatera till det valda ämnet och uppfylla ett syfte om att relevant forskning kopplat till frågeställningarna ska gå att finna. Problemet med en sådan studie är det begränsade urval av forskning som kan få betydelse för resultatets reliabilitet och validitet. Metoden har varit positiv i den bemärkelsen att relevant forskning har kunnat hittats inom de tre undersökta områdena för läromedelsforskning. Det har samtidigt varit negativt i den aspekten att det har varit tre olika inriktningar i läromedelsforskningen som legat till grund för urvalet av studier. Det samlade underlaget för varje kategori måste sägas vara för litet för att konkreta slutsatser om generaliserbara resultat ska kunna dras utifrån de tre perspektiven. Det undersökta studiernas separata resultat har dock visat på gemensamma drag, vilket indikerar att det finns en korrelation dem emellan och något som bör undersökas vidare.

Det visade sig vara svårt att sortera forskningen som framgick i databaserna då de antingen var för många träffar eller att rubrikerna inte gick att relatera till undersökningens syftesformulering. Det saknades relevant forskning inom det valda området och processen med att finna relevanta studier var mycket tidskrävande. Det resulterade i att urvalet av forskning gick längre tillbaka än Gy 11. Att denna litteraturstudie valde att ta med en jämförande analys av texturval mellan Lpo 70 och Lpf 94 hade två syften. Det ena syftet var att Lpf 94 var den läroplan som låg

---

¹¹³ Eriksson Barajas, Katarina et al. s. 25.

närmast Gy 11 och på så sätt bidra med studier om förändringsprocessen till Gy 11. Det andra syftet var att få med Lpo 70 som ett kontrasterande objekt då den läroplanen hade en markant åtskillnad och mycket mer detaljstyrd i sitt utförande jämfört med de andra två läroplanerna. Ett annat mer indirekt syfte visade sig vara att det fanns lärare i undersökningarna som arbetat under alla läroplanerna, som också visade sig få betydelse för hur de använde läromedlen, bland annat i Lundströms avhandling. En konsekvens av att sökprocessen utökats till att inkludera de äldre läroplanerna är att det missgynnar eventuella slutsatser baserade på en koherens av rådande läroplans styrdokument i förhållande till läromedlen som används av idag, dels då det inte går att jämföra med varandras tidsperioder, då den ena läroplanen har slutat gälla, dels för att läromedlen som undersökts i urvalet av studier i denna undersökning är för få. Det behövs ett större underlag för att uppnå detta syfte. Ur ett historiskt perspektiv kan det vara gynnsamt, men det var inte något som denna studie syftade till att undersöka från början.

Alla de utvalda studierna har varit av kvalitativ design med olika typer av teoretiska ansatser då de fokuserat på kvalitativa analyser av läromedel, intervjuer, observationer och samtal. Denna studies bredd kan samtidigt vara dess styrka, då det finns en viss korrelation mellan de tre typerna av läromedelsforskning och intressant nog öppnar upp för andra typer av forskning. Den slutsatsen diskuteras mer i nedanstående resultatdiskussion

De studier som valdes var de vars rubriker och abstrakt överensstämde med denna studies syftesformulering. I första hand i svenskämnet på gymnasiet och grundskolan och i andra hand andra allmänna ämnen inom humaniora. De utvalda studierna granskades sedan och bearbetades successivt för att på så sätt finna återkommande teman som relaterade till frågeställningarna.¹¹⁴

Det ska påpekas att det har varit svårt att finna relevanta studier inom läromedelsforskningen. Det verkar vara ett område inom SMDI som är mycket eftersatt. Att forskningen är eftersatt kan få konsekvenser för vilka slutsatser som kan dras av rådande resultat. Det i sig påverkar denna studies validitet och reliabilitet på ett negativt sätt och måste tas i beaktning när resultatens relevans i nuläget ska bedömas. Det positiva i det är att det öppnar upp för att genomföra fler studier inom läromedelsforskningen.

5.2. Resultatdiskussion

Resultatet i denna litteraturundersökning kommer att diskuteras utifrån de teman som framträtt i litteraturen och de faktorer som påverkat dessa teman. Denna diskussion kommer att sättas i relation till det processorienterade perspektivet som nämns ovan. I förhållande till den första frågeställning huruvida läromedlens innehåll relaterade till ämnesplanen har följande teman framgått och kommer kategoriseras utifrån underrubriker.

5.2.1. Läromedlens konstruktion

För att förstå hur läromedlens innehåll relaterar till ämnesplanen måste de sättas i relation till hur de skapas. I Graeskes intervjuer av förläggare har det visat sig att

---

¹¹⁴ Eriksson Barajas, Katarina et al. s. 147.

läromedlen är konstruerade utifrån premissen att det är skillnad på elever som väljer ett yrkesprogram, kontra de elever som väljer ett högskoleförberedande program. Skillnaden visar sig i hur djupgående eller uttömmande uppgifterna är konstruerade, där elever som valt att gå ett yrkesprogram anses av förläggarna vara mindre studiebegåvade, motiverade och ha sämre förutsättningar för att klara av mer utmanande uppgifter, trots att styrdokumentet vare sig gör skillnad på programval eller på uppgiftsinnehåll och faktiskt förespråkar djupare analyser och uttömmande samtal. Den främsta anledningen till detta är att det finns en föreställning bland läromedelsförfattarna att elever som går ett yrkesprogram per automatik varken kan, vill eller orkar studera visar Graeske i sina intervjuer med läromedelsförläggare och författare.¹¹⁵ Detta kan anses paradoxalt, då läromedelsförläggarna trycker på det faktum att de i sin tur förhåller sig till ämnesplanen på ett mycket konkret sätt och samtidigt ignorerar forskningsrön på grund av läroplanen.¹¹⁶ Dessa rön visar samtidigt på att elever behöver utmanas för att utvecklas enligt vad Lilja Waltå kommer fram till. Läromedelsförfattarna tillägger att de själva anser tolkningsutrymmet av läroplanen och tillhörande ämnesplan vara mycket stort, vilket kan förklara hur de resonerar kring läromedlens konstruktion. Lundström talar om abstraktionsgraden i styrdokumentet som kräver en utökad professionalitet bland lärarkåren, när ämneskonceptionerna skapas inom skolkulturella och institutionella villkor.¹¹⁷ Graeske visar i sina intervjuer att läromedelsförläggarna resonerar att själva processen är en mycket kostsam process, vilket uteslutande påverkar innehållet i dem. Skolpolitiska beslut är ytterligare en faktor som påverkar läromedlens innehåll.¹¹⁸ Det i sin tur gör att priset på produkterna som skolorna sedan ska köpa ligger för högt och kan då förklara frånvaron av ekonomiska medel att köpa större kvantiteter av läromedel. Det är också denna tolkning av styrdokumentet för svenskämnet som resulterar i att läromedelsförläggarna skapar produkter som skiljer sig i hur de är konstruerade. Det är detta Dahl har upptäckt, att läromedlen är konstruerade efter tematiska eller kronologiska upplägg, men det som blir mest tydligt i de undersökta läromedlen är frånvaron av interkulturella perspektiv på uppgiftskonstruktioner, fenomen och sammanhang och att det är en tydlig manlig dominans i urvalet av författare baserat på kön. Det står tydligt och klart i det centrala innehållet för svenska på gymnasiet att skönlitteraturen framför allt ska erbjuda eleverna litteratur från både kvinnor och män, från olika tider och olika kulturer. Det kan få betydande konsekvenser för vad eleverna går ut gymnasiet med för kunskaper, men också värderingar, om undervisningen endast baseras på läromedlets innehåll. Det står också tydligt i läroplanen att värdegrundsarbetet ska genomsyra undervisningen, samtidigt som de undersökta läromedlen i denna studie visar tydliga tecken på att premiera ett manligt vitt ideal. Det är dessa författare som ges ett normerande utrymme menar Graeske. Sådana ideal står i direkt motsattsförhållande till värdegrundsarbetets syften. Att en viss typ av innehåll legitimeras mer än ett annat kan också få konsekvenser ur ett jämställdhetsperspektiv. Det Lilja Waltå och Graeskes undersökningar visar på är att det fortfarande finns ett samhällsligt problem ur ett jämställdhetsperspektiv. Läromedelsförfattarna i de undersökta studierna fortsätter att producera ett material som är baserat på förlegade samhällsliga normer om vad som är typiskt kvinnligt och manligt.

---

¹¹⁵ Graeske, Caroline. 2015 s. 90.

¹¹⁶ Graeske, Caroline. 2015 s. 88.

¹¹⁷ Lundström, Stefan. s. 295.

¹¹⁸ Graeske, Caroline. 2015. s. 86.

Studierna visar också på att läromedlen har en avsaknad av ett varierande interkulturellt innehåll. Klassrummen i Sverige är idag mer eller mindre bestående av interkulturella elevkonstellationer och borde vara en självklar utgångspunkt i skapandet av läromedlens uppgifter för att på så sätt ge läraren, inte bara ett verktyg att arbeta med det centrala innehållet, utan också för att upprätthålla Skolverkets ramar kring jämställdhetsarbetet och värdegrunden kring allas lika värde. Detta kan vara de bakomliggande faktorer som gör att lärare väljer att endast använda läromedlen som kompletterande lärverktyg, så som Korsell och Juhlin Svensson visar på i sina studier, eftersom de saknar ett innehåll som kan täcka upp för styrdokumentens alla delar.

5.2.2. Lärarnas användning av läromedlen

Det står klart att läromedlens innehåll i mångt och mycket är beroende av tillverkningsprocessen, som i sin tur är helt beroende av enskilda läromedelsförfattares uppfattningar om vilken typ av svenskämne de konstruerar läroböcker till, det vill säga om de ser svenska som ett färdighetsämne, erfarenhetspedagogiskt ämne eller som ett litteraturhistoriskt bildningsämne. Denna process har de dessutom absolut makt över i avsaknaden av kontrollerande instanser. I relation till detta går det att förstå svensklärnarnas urval av innehåll och användning av läromedlen. Det har framkommit att det är ämneslärarna själva, i de allra flesta fall, som skapar läromedlen och att det är ämneslärarna själva som i sin tur använder dem. Om det finns tydliga ämneskonceptioner i svenskämnet som gör sig synliga i läromedlens tillkommande, så som Dahl visat på, och att ämneskonceptionen hos den enskilde läraren skiljer sig från läromedlet, så som Korsell, Lundström, Juhlin Svensson och Hultin visat på, så kan resultatet bli ett sporadiskt användande. Läromedlet används då som ett referensmaterial, som också framkommit i litteraturen för denna undersökning. Läromedlen används som referensmaterial, inte bara för att innehållet inte lever upp till styrdokumentet, utan också för att innehållet inte lever upp till vad lärarna själva anser vad svenskämnet bör innehålla och hur det ska undervisas i.

5.2.3. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan båda frågeställningarna besvaras med följande slutsatser: litteraturundersökningen visar att det saknas fördjupande uppgifter kopplat till de högre betygsnivåerna. Således kan den första frågeställningen besvaras med påståendet att det som framkommer i de undersökta läromedlens innehåll i svenskämnet endast till viss del korrelerar med ämnesplanen. Ur ett likvärdighetsperspektiv, där det kompensatoriska uppdraget ingår, och utifrån den definition av begreppet som denna studie utgår från, tycks likvärdigheten i undervisningen vara eftersatt när det kommer till att använda de undersökta läromedlen i klassrummen. Läromedlen i denna undersökning kan inte påstå uppfylla dessa kriterier och ge alla elever samma förutsättningar att tillgodogöra sig kursen. Varken de som benämns som läs- och skrivsvaga, eller för de elever som satsar på de högre betygsnivåerna. Innehållet i läromedlen kan inte kompensera för elevernas olika förutsättningar. Det som framkommer i en analys av läromedlens innehåll, i främst de yrkesförberedande programmen, är att läromedlen, eller mer bestämt läromedelsförfattarna, utgår från premissen att dessa elever varken vill, kan eller orkar ta sig an studier på ett gymnasium, vilket skulle vara en grov generalisering av en hel elevgrupp. Det står klart att läromedlen som undersökts här, inte bara skiljer sig åt ämneskonstruktivistiskt, utan också att det görs skillnad på yrkesprogram och högskoleför-

beredande program trots att de ska följa samma ämnesplan. Graeske menar att det kan få konsekvenser som spiller över i vuxenlivet då vissa yrkesprogram helt enkelt får en enklare väg till examen på bekostnad av värdegrundsarbetet, men också att det får konsekvenser rent kunskapsmässigt. Det går att koppla de undersökta läromedlen till att vissa gymnasieprogram bevisligen får enklare texter och uppgifter i svenskämnet att bearbeta på grund av att en yrkesgrupp består av merparten män. Det görs alltså skillnad på vad som förväntas av kvinnor och män i yrkeslivet.

Den andra frågeställning går att besvara med att det i första hand är tillverkningsprocessen av läromedlen som lägger grunden till lärarnas sporadiska användande av läromedlen i sin undervisning. Läromedlen kostar att ta fram, olika tolkningar av styrdokumenterna hos läromedelsförfattarna påverkar innehållet och olika läromedelsförfattare lägger olika vikt vid värdegrundens synlighet i läromedlen. Det gör sig också gällande att lärarna själva har olika pedagogiska uppfattningar, lärarstilar och ämneskonceptuella uppfattningar om svenskämnet som påverkar deras urval av innehållet i läromedlen, men också användandet av läromedlen helt eller delvis eftersom läromedlens innehåll inte anses vara i samklang med den enskilde lärarens ovan nämnda faktorer. Tillgången till läromedlen kan också påverka användandet, då det för skolan kan vara för kostsamt att upprätthålla en tillgång till uppdaterade och relevanta läromedel. Paradoxalt nog påverkar det i slutändan läromedelsförlagen som måste höja priserna för att finna ett ekonomiskt värde i att framställa dem. Kontentan blir således att innehållet i läromedlen är beroende av tillverkningsprocessen som i sin tur är beroende av ekonomiska och politiska resurser. Det är då inte konstigt att lärarna endast använder läromedlen som referensmaterial eller komplement eftersom det inte uppfyller läroplanen och styrdokumentens alla krav.

5.2.4. Vidare forskning

Forskningen har varit sparsam inom området om läromedelsforskning. Det har varit svårt att hitta någon relevant studie som behandlar det processorienterade perspektivet, vilket resulterat i att Graeske har fått ett stort utrymme. Det är det produktorienterade perspektivet som dominerat och väldigt få studier ur ett användarperspektiv i svenskämnet går att finna. En slutsats som går att dra, med rådande forskning till hands, är att läromedlen i det stora hela saknar en koherens med både rådande läroplan och ämnesplanen i svenskämnet. Detta kan vara en konsekvens av den avreglering av kontroll av läromedel som SOU 2021:70 syftar till skedde i början av 90-talet när Lpf 94 gjorde sitt intåg, och nu under rådande läroplan Gy 11 fortfarande saknas. Makten i vilket innehåll som blir legitimt i läromedlen ligger hos författarna själva och detta innehåll blir på så sätt normerande för svenskämnet. Det menar i alla fall Graeske och detta är ett område som bör undersökas vidare. Ett annat utfall av resultatet i denna undersökning visar på att det saknas forskning på *vad* lärarna baserar sina urval på och *vem* det är som då kvalitetssäkrar detta material. Frågor som kan undersökas vidare är: Hur kvalitetssäkrar svensk läraren det material som ämnas användas i den egna undervisningen? Vad baserar läromedelsförlagen sina uppfattningar på om hur yrkesprogrammets läromedel bör utformas? Det behövs också fler studier på fler läromedel och deras relation till ämnesplanen, framför allt eftersom det finns indikationer på att värdegrundsarbetet blir åsidosatt i läromedlen.

Källförteckning

Elektroniska källor

Skolverket. *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/utbildning-pa-vetenskaplig-grund-och-beprovad-erfarenhet/> Hämtat: 2021-10-13.

Skolverket. *Stärka likvärdigheten i utbildningen*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/starka-likvardigheten-i-utbildningen> Hämtat: 2021-10-13.

Skolverket. *Gy 11. Svenska 1 – Centralt innehåll.*

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan> Hämtat: 2021-10-13.

Svenskläraryforeningen. *Svensklärare saknar resurser för läromedel*, nr 3, 2021

<http://www.svensklararforeningen.se/svensklarare-saknar-resurser-for-laromedel/> Hämtat: 2021-10-13.

Lagar, förordningar och utredningar

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm.

SOU 2021:70. *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap 2021*. Stockholm.

Tryckta källor

Bergström, Göran & Ekström, Linda. ”Fokus på resultat? – Svenska skolledare och föreställningar om likvärdighet”. *Utbildning & Demokrati* 2016, vol. 25, nr 2, 71–94.

Dahl, Christoffer. *Litteraturstudiets legitimeringar – Analys av skrift och bild i fem läromedel i svenska för gymnasieskola.*, 2015. Göteborgs universitet. Göteborg.

- Englund, Boel. *Vad har vi lärt oss om läromedel? En översikt över nyare forskning*. 2006. Skolverket. Stockholm.
- Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne. *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap*. 2013. Natur & Kultur. Stockholm.
- Graeske, Caroline. *Fiktionernas mångfald – Om läromedel, läsarter och didaktisk design*. 2015. Studentlitteratur AB. Lund.
- Graeske, Caroline. *Vidgade kunskapsklyftor? Fiktionernas funktioner efter gymnasiereformen 2011*. 2013. Luleå tekniska universitet. Luleå.
- Hultin, Eva. *Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning*. 2006. Örebro universitet. Örebro.
- Juhlin Svensson, Ann-Christine. *Nya redskap för lärande – Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. 2000. Bilaga 2. HLS förlag. Stockholm.
- Korsell, Inger. *Läromedel – Det fria valet?* 2007. Liber. Stockholm.
- Lilja Waltå, Katrin. *Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf94 och Gy 2011*. 2016. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Lundström, Stefan. *Textens väg – Om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*. 2007. Umeå universitet. Umeå.
- Läromedelsförfattarna. *Rätten till kunskap – En rapport om läromedelssituationen i Sverige*. 2020. Stockholm.

Magnusson, Jenny. ”Läroboken och det diskursiva skrivandet: genrer, textaktiviteter och medierande redskap i läromedel för årskurs 1 till 3”. *Forskning om undervisning och lärande* vol. 7, nr 2, 67–94. 2019.

Malmgren, Lars-Göran. *Svenskundervisningen i grundskolan*. 1996. Studentlitteratur AB. Lund.

Oates, Tim. *Why textbooks count*. 2014. University of Cambridge. Cambridge.

Sutorius, Ulrika. *Från idé till färdigt läromedel, Läromedlens roll i undervisningen: Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. 2006. Skolverket. Stockholm.

Svedner, Per-Olov. *Svenskämnet & svenskämnesundervisningen – Delarna och helheten*. 2010. Kunskapsföretaget. Uppsala.